

HIEGYI ÁDÁM*

Magyarországi diákok svájci egyetemeken 1459–1788

Vizsgált korszakunkban Basel és Genf egyetemein és Zürich, Bern, Lausanne akadémiáin fordultak meg magyarországi peregrinusok. Egyes tanulmányok szerint ugyan Schaffhausen és St. Gallen akadémiáin is tanultak magyar származású diákok,¹ de ezek száma elenyésző volt. Jelenleg Schaffhausenben két beiratkozott magyarországi diákról tudunk, míg St. Gallenben egyről sem.

Tanulmányunk célja, hogy ismertesse a Svájcba irányuló peregrináció arányát, korszakait, jellemzőit. Először tisztáznunk kell a kutatás térbeli és időbeli határait.

Kiindulópontnak **Szögi László** adattárát² tekintettük, ugyanis kutatásunk szorosan kapcsolódik hozzá. Így a területi határok meghatározásakor a történelmi Magyarország területén született diákok egyetemjárását vizsgáltuk. Ennek megfelelően ebbe a földrajzi egységbe nem tartozik bele Horvát-Szlavónország. A korszakhatár kijelölése is viszonylag szűk teret adott. Kiindulópontként természetes volt az első svájci egyetem alapításának évét választani (1459), míg az 1788-as befejező dátum a már fentebb említett adattárhoz való kapcsolódásból következett. Természetesen ehhez hozzá kell tenni azt, hogy a Svájcba irányuló peregrináció korszakhatára is az 1788/89-es év, mert a francia forradalom idején csökkent, majd 1798-ra meg is szűnt a helvét egyetemek magyarok általi látogatása.³

Már a 19. század óta élénken foglalkoztatta a történészeket a külföldi egyetemek látogatásának története, mégis Svájccal kapcsolatban elég pontatlan ismeretekkel rendelkezünk. Az eddigi szakirodalomból röviden a következők tudhatók meg:

A reformáció elterjedése a legfontosabb oka annak, hogy hazai diákok rendszeresen látogatták ezeket az intézményeket, hiszen gyakorlatilag Magyarországról csak a protestáns tanulni vágyók iratkoztak be svájci universitásokra.⁴ Ismert, hogy egyes német egyetemek, akadémiák nagyobb vonzóerőt gyakoroltak a magyarországi peregrinusokra, mint a svájciak. Európai szempontból Svájc nem tartozott a legfontosabb peregrinációs központok közé.⁵ Ha viszont csak a svájci viszonylatot nézzük, akkor Basel, Zürich, Genf iskoláit sorolják a jelentősebb peregrinációs célokra,⁶ noha nem ismerjük az egyes periódusok különbségeit. Nyilvánvaló, hogy egy-egy híresebb tudós nagyobb rangot adott egy-egy intézménynek, mint például Baselben **Johann Jacob Grynaeus** a 16. században⁷ majd később a **Bernoulli** család a 18. század második felében, vagy például **Théodore de Bèze** Genfnek a 16. században.⁸ Nem ismertek még viszont az egyes korszakokhoz

* 6726 Szeged, Középfasor 31–33.

tartozó arányok, így például nem tudjuk még, hogy a felvilágosodás korában mely egyetemek voltak a magyarok által látogatottabbak. Ehhez viszont mindenképp hozzá kell tennünk azt, hogy Erdély vonatkozásában már ismerjük az egyes iskolák látogatottságának arányait.⁹ Valamint elég sok adat ismeretes a különböző egyetemekre, akadémiákra beiratkozott magyarországiak számát illetően: **Dezsényi Béla** szerint például Genfben 1685–1794 között 63 magyar immatrikulált az egyetem anyakönyvében,¹⁰ **Werner G. Zimmermann** szerint a 16–17. században 176 Magyarországról származó tanult Zürichben,¹¹ **Zsindely Endre** szerint a 16. század elejétől kezdve egészen 1797-ig 266 magyar iratkozott be a baseli egyetemre.¹² Ismert a különböző munkákból az is, hogy Baselben, Genfben, Zürichben, Bernben, Schaffhausenben, St. Gallenben alapítványok is segítettek a hazánkból származó ifjakat.¹³ A Svájcba irányuló peregrináció összefoglaló elemzését eddig Dezsényi Béla adta,¹⁴ amely azóta már nyilván valóan sok szempontból meghaladottá vált.

Kutatásaink sok területen kiegészíteni kívánják eddigi ismereteinket, míg más területeket nem érintenek. A következőkben alapvetően azzal foglalkozunk, hogy pontosan hányan, mikor iratkoztak be az egyes egyetemekre; ott milyen tanulmányokat folytattak, milyen társadalmi csoportból származtak, Magyarország mely régióira volt jellemző a svájci tanulás, mely városok mikor számítottak peregrinációs központoknak.

Egyelőre nem volt alkalmunk az összes svájci forrást megvizsgálni, így szükségszerűen az itt közölt adatok nem lehetnek véglegesek, mégis az összegyűjtött anyagból már előzetes következtetéseket lehet levonni. Magukat az átnézett forrásokat az egyes intézményeknél ismertetjük. Célunk egyébként, hogy a kutatás lezárása végén egy adattárban jelentessük meg eredményeinket. Terjedelmi okokból most nem közöljük az összeállított névsort.

Jelenleg 668 magyarországi személyről tudjuk, hogy beiratkozott 1459–1788 között valamilyen helvét felsőfokú oktatási intézménybe. Becsléseink alapján ez a szám az összes forrás átnézése után körülbelül 850–900-ra fog nőni. Tudnunk kell azt, hogy sok hallgató több egyetemre is beiratkozott, így a Svájcban járt személyek száma jelenleg mintegy 500 főre tehető. Az eddig átnézett anyagból az állapítható meg, hogy a svájci egyetemek nem számítottak végcélnak, többnyire innen még tovább vándoroltak más – általában holland – egyetemekre a peregrinusok. Különösen jellemző volt ez a 16–17. században, amikor a diákok mintegy fele más külföldi egyetemet is meglátogatott. Az 1710-es évektől viszont jelentősen megnőtt a Svájcba irányuló peregrináció. Ezt jól mutatja az, hogy a Baselben beiratkozott magyarországiak 71%-a 1710 és 1788 között járt az egyetemen. Ebben a korszakban a svájci iskolák már nemcsak másodlagos célokká váltak, hanem sok hazánkbeli diák tudatosan csak helvét intézményt választott külföldi tanulmányai színhelyéül. Hozzávetőlegesen megállapíthatók bizonyos korszakhatárok: 1459–1529 között alig találkozunk „Ungarus, Transsylvanus” jelölésű diákkal. 1532–1620 között már erősebb volt a peregrináció, amely évente egy-két diákot jelentett. 1620 és 1710 között átlagban 2-3 magyar származású hallgatóval találkozhatunk a matrikulákban. Nagy fellendülést a 18. században tapasztalhatunk, amikor egy évben 9–10, Magyarországról származó peregrinus immatrikulált az anyakönyvekben. Az elvégzett stúdiumokról azt tudjuk, hogy legalább a diákok 90%-a teológiát jött tanulni ezekre az akadémiákra, universitásokra. Ezt követi az orvosi, majd a jogi tanulmányok aránya. A teológia túlsúlyát magyarázza az, hogy Magyarországon nem volt felsőfokú oktatási intézménye a protestáns egyházaknak, valamint az, hogy Bernben, Zürichben, Lausanne-ban és Schaffhausenban csak teológiai fakultás működött a korszakban. Jelenleg még nincs adatbázisban a hallgatók származási helye és társadalmi megoszlása, de azért néhány következtetést tehetünk. Érdekes, hogy 1521–1600 között az erdélyiek aránya majdnem fele az összes Magyarországról származó diáknak, ez 1701–1788-ra az összes beiratkozó 25%-ára esett vissza. Nagyon nagy arányban vannak a Debreceni Kollégiumból jött diákok az összes többi református kollégiumhoz képest. Ebből az következik, hogy az Alföld és Partium területéről származik ezen diákok többsége. Társadalmi származást illetően reprezentatív mintával csak a 18. században éltekkel kapcsolatban rendelkezünk. Hangsúlyozni kell azonban itt is, hogy még adatbázisunkból nem nyerhetők ki ezek az adatok, így csak körvonalakban tudjuk megadni az arányokat. Az már most látható, hogy a diákok legalább harmada lelkész családból származik. Magasabb társadalmi rétegnek tekinthetjük a kollégiumi professzorok

és református püspökök fiait. Kifejezetten polgári származásról csak elvétve vannak adataink. Nagyobb arányban (kb. 10%) vannak a nemesek és főnemesek, míg paraszti származásról szintén nem rendelkezünk adattal. Nemzetiségi és vallási megoszlást nem érdemes vizsgálnunk, mert a svájci anyakönyvek nem tüntették fel a felekezeti és nemzetiségi hovatartozást. A vizsgált korszakban egyébként protestánsok – közülük is reformátusok – látogatták a svájci egyetemeket, és tudjuk azt is, hogy ekkor a nemzetiségi hovatartozás még nem játszott olyan fontos szerepet. Természetesen azért egyes nevekből és származási helyekről eldönthető, hogy az illető szász, szerb, román vagy netán magyar, de módszeresen ez nem kivitelezhető.

A következőkben ismertetjük az egyes egyetemekről, akadémiákról összegyűjtött adatokat.

A legrégebbi svájci egyetem az 1459-ben alapított Baseli Egyetem. A tanítás 1460-ban kezdődött és az első magyar, **Thomas de Septem-Castris** 1472-ben iratkozott be. Gyakorlatilag ennek az egyetemnek ismerjük a legjobban a peregrinusait, ugyanis kisebb-nagyobb hibákkal többen publikálták már az itt tanult magyarok névsorát. A pontos adatokat az egyetem nyomtatott anyakönyvéből és a korábbi névlistákból állítottuk össze. A szakirodalom gyakran kitér arra, hogy Basel milyen fontos szerepet játszott az egyetemjárásban. Most mi ehhez a következőket tesszük hozzá: összesen 258, hazánkból származó immatrikulációról tudunk. A magyarok arányait tekintve ide jöttek a legtöbben tanulni, noha ez a kép még módosulhat. 1460–1529 között 6-an, 1532–1601 között 18-an, 1602–1665 között 35-en, 1666–1725 között 29-en, 1726–1788 között 173-an iratkoztak ide be magyarországiak. Mint látható a 18. században fordultak meg itt leginkább magyarok. 1767 volt a leglátogatottabb év, ekkor 13-an iratkoztak be magyarországi származásúak. Ennek a virágkornak a napóleoni háborúk vetettek véget. A hallgatók többsége itt is teológiát tanult, de feltételezésem szerint orvosi, jogi és természettudományi képzésben is részt vett legalább 15%-uk.

Svájc másik egyeteme a genfi, amelyet 1559-ben alapítottak. Ez már jóval kisebb vonzóerőt gyakorolt a magyarokra. Zürich és Bern a 18. században egyértelműen népszerűbbek voltak. A hallgatók pontos névsorának megállapításához a nyomtatott anyakönyvet és a mások által közölt névsorokat vettük figyelembe. Hangsúlyozni kell azt, hogy a diákok mintegy egyötöde nem írta alá az egyetem matrikuláját, így a jelenlegi névsor szükségszerűen tartalmaz hiányosságokat. Összesen 88 peregrinusról van tudomásunk. Az első magyarországi hallgató, **Szikszai Bálint** 1566. október 12-én iratkozott be az universitasra. Rendszeresen csak az 1730-as évektől látogatták az egyetemet a magyarok, akkor évente két beiratkozással is lehet találkozni. Az előző évszázadokban viszont, általában kisebb szünetekkel évente egy-egy diák fordult meg itt. Többnyire teológiát jöttek tanulni ide, néhányan teológiai doktorátust is szereztek.

Sokkal kevésbé ismerjük a zürichi teológiai akadémiára járt diákok adatait, ugyanis egyelőre az eredeti anyakönyveket nem tudtuk megvizsgálni. Magát az akadémiát 1525-ben **Ulrich Zwingli** alapította, egyetemi rangot csak 1833-ban kapott. Hazai források alapján a következőket mondhatjuk. Eddig 127 tanulóról van adatunk, ami megközelíti Werner G. Zimmermann adatát, aki szerint a 16. század elejétől a 18. század végéig 176 magyarországi peregrinus iratkozott be a főiskolára. A hallgatók számának növekedését okozta a gályarabságból kiszabadult magyarok Zürichbe kerülése 1676-ban. Ekkortól kezdve alapítvány is támogatta a magyarok zürichi tanulását.

A berni teológiai főiskolát 1528-ban alapították, egyetemi rangot 1834-ben nyert. Az 1724–1788 közötti évekről pontos adatokkal rendelkezünk a tanulók neveit illetően, viszont a korábbi évekre nézve csak igen kevés ismeretünk van. Azt tudjuk, hogy 1719-től kezdve alapítvány támogatta évente 3 magyar tanulását Bernben. Jelenleg 184 peregrinusról tudjuk, hogy Bernben járt, akiknek kétharmada a Debreceni Kollégiumból ment tanulni Bernbe.

Lausanne-ban 1537-ben alapítottak teológiai akadémiát, amely 1890-ben lett egyetem. Ez az intézmény alig vonzotta a magyarokat. Igaz, csak az 1602–1788 közötti hallgatói névsort ismerjük, de mivel összesen 9 – noha ebből a matrikulában csak hárman találhatóak meg – magyarországi származású lelhető fel, feltételezhető, hogy a korábbi időszakban sem sokan fordultak itt meg. Jelenlegi ismereteink szerint az első, Magyarország területéről jött peregrinus **Tiszabetsi Tamás**, aki 1655-ben immatrikulált.

Meg kell még említeni Schaffhausen és St. Gallen akadémiáit is, bár ezeken gyakorlatilag

nem fordult meg magyar diák. Azt tudjuk, hogy Schaffhausenben 1704-ben és 1724-ben volt egy-egy magyarországi diák. Ez a szám annyira kicsi, hogy feltételezhetjük: ezek az intézmények nem számítottak peregrinációs célpontnak.

Rövidítések:

TtREL = Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára.

1. Ezt állítja például: *Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában, I. köt., Budapest, 1899, p. 50, 359; részben Dezsényi Béla, Magyarország és Svájc, Budapest, 1946, p. 62.
2. *Szögi László*: Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789-1919, Budapest, 2000.
3. *Szögi László*: Hagyományok és változások a németországi, svájci és hollandiai egyetemjárásban (1789-1919) = Szögi László, Az évszázados universitas, Budapest, 2001, p. 217.
4. *Zsindely Endre*: Svájci-magyar protestáns kulturális kapcsolatok a történelem folyamán, Helikon, 1984, 2-4. sz., p. 245.
5. *Szögi*: 2000, I. m., p. 11.
6. *Dezsényi*: 1946, I. m., p. 58.; *Zsindely*, 1984, I. m., p. 249.
7. Johann Jacob Grynaeus magyar kapcsolatai, közread. Szabó András, Szeged, 1989, p. 7.
8. *Dezsényi*: 1946, I. m., p. 58, 66; *Szabó Miklós-Szögi László*: Erdélyi peregrinusok, Marosvásárhely, 1998, p. 18.
9. *Szabó-Szögi*: 1998, I. m., p. 23; *Szabó Miklós-Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700, Szeged, 1992, pp. 357-358; 362; 374.
10. *Dezsényi*: 1946, I. m., p. 59.
11. *Werner G. Zimmermann*: Südslavische Studenten in Zürich (Délszláv diákok Zürichben) = Wegenetz europäischen Geistes, Hrsg. Richard Georg Plaschka, Karlheinz Mack, Wien, 1983, p. 326.
12. *Zsindely*: 1984, I. m., p. 249; *Dezsényi*, 1946, I. m., p. 65.
13. *Fináczy*: 1899, I. m., pp. 50-51; 359; *Antal Géza*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései, Protestáns Szemle, 1908, 20. évf. 2. sz., p. 74; *Csiky Lajos*, Emlékezés a magyar protestáns gályarabokról a jelenkori helvét irodalomban, Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező, 1878, 2-3. sz., p. 112.
14. *Dezsényi*: 1946, I. m., 58-76. Könyvére épül sok tanulmány, például: *György Hölvényi*, Studenten aus Ungarn. Ihr Studium an verschiedenen Universitäten im 18. Jahrhundert (Diákok Magyarországról. Tanulmányaik különböző egyetemeken a 18. században) = Wegenetz europäischen Geistes, Hrsg. Richard Georg Plaschka, Karlheinz Mack, Wien, 1983, pp. 118-126.
15. Catalogus Omnium Civium illustis Collegii Debr. 1588-1790, TtREL. II. 1. e. 1.; Főiskolai növendékek névsora, TtREL. II. 28. a. 1-3.
16. *Arnold Huttmann*: Die Studierenden aus Siebenbürgen und Ungarn an der Universität Basel in den Jahren 1460-1600 (Erdélyi és magyarországi diákok a Baseli Egyetemen 1460-1600 között), Communicationes ex Bibliotheca Histriae Medicae Hungarica, 1959, 1. sz., p. 5.
17. *Frankl Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században, Budapest, pp. 202-204.; *Zsindely István*: A Bázeli Egyetem anyakönyvéből, Sárospataki Füzetek, 1860, pp. 154-165; *Révész Imre*: A Bázeli Egyetemen tanult magyarok névsora 1600-1852, Magyar Történelmi Tár, 1861, 9. köt., pp. 239-242.; *Huttmann*, 1959, I. m., pp. 5-20.; *Verzár Frigyes*: Magyar orvostanhallgatók Basel egyetemén, Orvosi Hetilap, 1931, 23. sz., 1931, 28. sz., pp. 604-605, 748-749.; *Verzár Frigyes*: Régi magyar vonatkozások Baselben, Debreceni Szemle, 1931, pp. 312-323.
18. Die Matrikel der Universität Basel (A Baseli Egyetem anyakönyve) 1-5. köt., Hrsg. Hans Georg Wackernagel, Hans Rindisbacher, Basel, 1951-1980.
19. *Ernst Staehelin*: Bâle et la Hongrie à travers l'Histoire (Magyarország és Basel kapcsolatai), Revue d'Histoire Comparée, 1948, pp. 226-242.; *E. Bonjour*: Die Universität Basel von den Anfängen bis zur Gegenwart 1460-1960 (A Baseli Egyetem a kezdetektől napjainkig 1460-1960), Basel, 1971, pp. 230-231.
20. Le Livre du Recteur de l'Académie de Genève 1559-1878 (A Genfi Egyetem diákjainak névsora 1559-1878), 1-6. köt. Publ. par S. Stelling-Michaud, Genève, 1959.
21. Les Étudiants Hongrois du Livre du Recteur, Souvenir du Jubilé de 1909 (A magyar tanulók a diákok közül kiírva az 1909-es jubileum alkalmából), Genève, 1909.; *Nagy Sándor Béla*: A Genfi Akadémia magyar diákjai 15600-1772, Irodalomtörténeti Közlemények, 1983, 4. sz., pp. 384-398.; *Szél Kálmán*: A Genfi Akadémián tanult magyarok névsora az akadémia s a papi testület jegyzőkönyvéből kiírva, Sárospataki Füzetek, 1862 2. sz., pp. 922-929.; *J. E. Choisy*: Les relations spirituelles entre Genève et la Hongrie (Vallási kapcsolatok Genf és Magyarország között), Nouvelle Revue de Hongrie, 1940, 2. sz., pp. 94-98.; *Frankl*, 1873. I. m., pp. 244-245.
22. Die Universität Zürich 1833-1933 und ihre Vorläufer (A Zürichi Egyetem 1833-1933 és előzményei), Bearb. von Ernst Galiardi, Hans Nabholz, Jean Srohl, Zürich, 1938, pp. 3-5.
23. A Zürichi Egyetemen tanultak 1736-1790, TtREL. I. 1. j. 1. D64, valamint a baseli és genfi anyakönyvek is közölnek Zürichkel kapcsolatos adatokat.
24. *Zimmermann*: 1983, I. m. p. 326.
25. *Zsindely*: 1984, I. m. p. 250.
26. A beiratkozottak listáját közli: *Walter Meyrat*: Die Unterstützung der Glaubensgenossen im Ausland durch die reformierten Orte im 17. und 18. Jahrhundert (A külföldi református területek hittestvéreinek nyújtott segítség a 17-18. században), Bern, 1941, pp. 279-283.; *Harsányi András, Walter Meyrat*: Die Unterstützung der Glaubensgenossen im Ausland durch die reformierten Orte im 17. und 18. Jahrhundert, (recenzió), Egyháztörténet, 1943, pp. 458-466.
27. Hochschulgeschichte Berns 1528-1984. Zur 150 Jahr-Feier der Universität Bern (A Berni Főiskola története 1528-1984), Bern, 1984, p. 390.
28. Album Studiosorum Academiae Laussannensis 1537-1837 (A Lausanne-i Akadémia diáknévsora) Publ. Par Louis Junod, II. köt., 1602-1837, Lausanne, 1937; *Baranyai Zoltán*: Étudiants hongrois à l'Académie de Lausanne (Magyar diákok a Lausanne-i Akadémián), Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes, Paris, 1924, pp. 60-64.